

הרב אורון שחר, ישיבת ההסדר אשקלון

התורה ולימודה - חכמת הקודש הפועלת

האמת והמוסר - משאת חייו של האדם

הרצון הפנימי והמהותי באדם, חלום חייו של כל אדם ישר הוא להיות אדם טוב ואמיתי. האדם מחפש את האמת המוחלטת והטוב המוחלט ומנסה לממשו בכל רבדי חייו.

אך יש לשאול: מה הוא המאפיין הקריטריון של הטוב ושל האמת?

הגדרת האמת היא המציאות בעצמה, כמו שאומרים על אדם שהוא אמיתי או על דיבור שהוא אמיתי, הכוונה שהוא נאמן ומשקף את המציאות באופן מדויק יותר. היסוד האחד שיצליח לכלול בתוכו את כל פרטי החיים הוא האמת של כל פרט עמו אנו נפגשים, כמו רעיון אחד האוגד את כל דפי הספר, שעל פי אותו הרעיון יש הבנה אמיתית בכל דף ודף, או כמו במדע שכלל שיסוד אחד מסביר יותר תופעות הוא יותר אמיתי יותר עמוק.

א"כ המאפיין את האמת היא שהיא כוללת.

ולעניין הטוב, הגדרתו הוא מוסיף חיים לכל, דהיינו: מועיל, מקיים, מרבה ומדייק הכל. במילים אחרות: טוב הוא כולל, יסוד המקיים ונותן מציאות לכל. לדוגמא: שחיטת בהמה לצורך אכילה היא פעולה שאינה בגדר טוב גמור, שהרי היא מועילה ומקיימת את האדם, אך בבהמה הנשחטת פעולת השחיטה פוגעת ומחסירה אותה.¹ לעומת זאת, שחיטה לצורך קרבן במקדש היא טובה שהרי היא טובה לכל: טובה לאדם - לגופו ונשמתו, שמצוה היא עושה, וטובה לבהמה ולכלל מין הבהמות - שאותה חיות שקיימה את הגוף של הבהמה הנשחטת התגברה והוסיפה חיים במין בהמה זה.

יסוד החיים של הכל הנותן קיום לכל ה'יש', הוא רצון ד', שרצון ד' הוא המציאות בעצמה הכוללת את כל פרטי החיים ומחייה אותם, כמו ספר הבנוי מרעיון אחד שמתבטא בכל פרק, בכל עמוד ובכל משפט, וככל שהרעיון האחד של הספר יותר מובן ונוכח במחשבת הקורא - כך כל פרט מובן נכון יותר וממילא נוכח יותר במחשבתו של הקורא. לעומת זאת,

1. ומכל מקום השחיטה מותרת להיעשות כי ע"י מניעתה תיפגע איכות חיי האדם.

אם הרעיון אינו מובן כראוי, גם הפרטים מובנים באופן חלקי וממילא פחות נוכחים כפי ערכם האמיתי במחשבת הקורא.

לכן כאשר האדם מוסיף רצון ד' בעולם ע"י בחירתו, הוא מוסיף חיים וקיום לכלל הבריאה. ע"פ כל האמור לעיל יוצא שהנקודה היסודית הכללית הכוללת כל היא האמת והיא המוסר כאחד והיא רצון ד' המחייבה הכל. ועל האדם הישר לדבוק בה בבחירתו בכל רבדי חינו.

אך אין הגדרה זו מספיקה כדי לתת כיוון לאדם בחיפוש אחר האמת והטוב, שהרי אנו חיים במציאות של פרטים, שבה לכל פרט יש ערך וייחודיות שונה והכרחית מחברו. הדבקות בכלליות, העיקרון והשורש, צריכים להיות כאלה שלא מוחקים את הערך של כל פרט, אלא נותנים לו מקום ומדייקים אותו, ואם לא כן - לא רק שאדם לא מימש את תפקידו, אלא גם "הכלליות" אינה באמת כללית, שמהות הכלל השורשי היא להופיע את הענפים והפירות עמו, כמו שהרעיון האחד של הספר אינו מוחק את משמעות כל משפט אלא מוליד ומקיים אותו.

ועל כן אין היסוד הכללי מוחק את האיפיון של כל פרט, אלא נותן לו ההקשר והערך האמיתיים שלו הנותנים ברכה לכלל המציאות, כמו במשל הספר שהוזכר לעיל, שבו כל משפט הוא בעל משמעות כשלעצמו, אך מתוך הרעיון הכולל של הספר אפשר להבין באופן עמוק ואמיתי יותר את משמעותו של המשפט.

כך לענייננו לא מספיק לחיות ע"פ היסוד הכללי אלא צריך לחיות אותו ע"פ הייחודיות הפרטית של האדם, דהיינו לחיות את הטבע הטבוע בו. התכלית שמצויה בקרבי בקשר ושייכות לתכלית הכללית שמחיה אותו והוא חלק ממנה וביטוי שלה. במילים אחרות: על האדם לחיות את רצון ד' שבו שהוא התכלית וטבע עצמיותו.

אם נסכם את העולה מהדברים עד עתה, חשיפה של העצמיות - דהיינו הטבע של האדם - היא התאמה של האדם לטוב ולאמת. אדם החושף את הטבע העצמי שלו הוא אדם הטוב ואמיתי, ולכן על האדם לעמול לחשוף את העצמיות שלו.

חשיפת הטבע העצמי

העולם מתחלק לשני סוגים של בריות: האחד - בריות נפעלות, אינסטינקטיביות. הסוג השני - בריות פועלות, בחירות. בסוג הראשון האינסטינקטיבי נמצאים הדוממים, הצמחים ובעלי החיים שהם חיים את הטבע הטבוע בהם באופן טבעי וכפוי. לעומתם, בסוג השני, הבחירות אינה מופיעה בהם באופן טבעי, אלא יש פער בין מה שטבוע בהן

לבין ההופעה בפועל. כלומר: הטבע לא כופה את המעשה על האדם לכאן או לכאן, אלא משאיר לאדם מקום לבחור ע"פ שיקול דעתו והבנתו, ואף יותר מזה - הבחירה יכולה להיות הפוכה מהטבע והעצמיות שבאדם.

יתירה מזו: לא רק שהאדם אינו כפוי לבחור בטבעו, אלא האדם אינו מודע כלל לטבע עצמיותו. הוא נעלם ממנו. דבר זה מקשה על המשימה החשובה של הופעת העצמיות, שהרי הבחירה של האדם תלויה בידיעתו [דבר שאדם אינו יודע - אינו יכול לבחור בו], ולכן השלב הראשון בדרך להוצאה לפועל של הבחירה היא הידיעה, ולאחר הידיעה יש אפשרות לבחור בידיעה או להפך.

העובדה שהאדם אינו חיי את טבעו וצריך להכיר את טבעו ולבחור בו מצריכה בירור של ההכרות השונות שעל ידם האדם נפגש עם המציאות, מכיר ומגדיר אותה ואת עצמו; איזה הכרה היא שתביא את האדם להכיר את טבע עצמיותו וממילא תוביל אותו לבחור בה ולהיות טוב ואמיתי, להיות עובד ד' דהיינו עושה רצונו.

הכרת המציאות ע"י האדם

המציאות מתגלה אלינו בשני סגנונות: האחד הוא השורש [כלל] והשני הם הענפים [פרטים]. ככל שמעמיקים רואים שהשורש הוא הנותן חיים והוא המציאות האמיתית שמתממשת בענפים. כמו ספר שהרעיון האחד הוא השורש שמתגלה בפרטי הספר שהם הפרקים, הפסקאות והמשפטים, שכולם ביטוי של הרעיון האחד. אין משמעות ואף מציאות לפרטי הספר לולי הרעיון האחד המסדר שעומד ביסודו, כי לולי הרעיון של הספר - כל חיבורי האותיות והמילים שבספר הם חסרי ערך, והדבר דומה לדיבור עם אדם שוטה שכל מילה אינה מתקשרת לחברתה וממילא חסרת משמעות.

יש לאדם שני סוגי הכרות: הכרה פועלת ויזומה והכרה נפעלת. ההכרה היזומה היא זו שהאדם פונה להכיר דבר חדש לפי יכולותיו ולפי ההכרות הקודמות שלו. אופי ההכרה היזומה היא שהיא יחסית לעומתית, כשם שאפשר להכיר את הצבע הלבן ביחס לשחור, שהרי צבע לבן על לבן לא ניכר כלל. וכך גם בשכל, ההכרה היא לעומתית, ולכן אינה מכירה בדבר כשלעצמו אלא ביחס שלו לדבר אחר. לדוגמא: המפגש הראשון שלנו עם המציאות הוא החושים, שקולטים את המציאות ואף יוצרים בפנינו את סדר המציאות החיצוני [וממילא הגדרת ואיפיון כל חלק במציאות ביחס לחברון] ע"י הניסיון והזיכרון, עד כדי שאנו מקבלים יכולת ראשונית להתנהל במציאות. די במפגש אחד עם נחש כדי לדעת את הצורך להיזהר מכל סוגי הנחשים ולאפיין את הנחש כמסוכן או כ'אויב' בתוך המערכת

העולמית, וזה לעומת מצב בטוח בו אין סכנה כמו מפגש עם ציפור. המפגש העמוק יותר שלנו עם המציאות הוא ע"י השכל, דהיינו היכולת להביט בסיבת הדבר, בחוק הגורם אותו, אותו חוק שאין לו אחיזה בחוש אלא במחשבה. המחשבה גם היא יוצרת סדר במציאות סדר פנימי וממילא הגדרה ואיפיון של כל חלק. במקרה זה המחשבה כבר לא תתמקד בחוויה של הנחש אלא תגדיר את התכונות שלו ואף תגדיר אותו כמועיל למערכת הטבעית, ואולי גם אפשר להפיק ממנו תועלת לאדם מהארס שלו וכדומה. ויותר מכך נפרש את הסכנה שבו לא כשלעצמה אלא ככזו ששומרת עליו קיים במערכת הטבעית, וממילא הם מועילים ומברכים את חיינו באופן כללי.

אך אין די במחשבה כדי לתת לנו את המציאות כשלעצמה הנעלמת מאיתנו, שהרי המחשבה היא השגה לעומתית שמבינה דברים ע"י השוואה והבדלה למידע שכבר קיים במחשבה, וזה הופך אותה לשבויה בתוך עצמה.

בנוסף, המחשבה מושפעת מהפרטיות של האדם סובייקטיבית חלקית במהות. גם המחשבה המפותחת ביותר עדיין לא תביא לתוצאה שווה אצל אנשים שונים, כמו במחלוקות בענייני הקודש שאינם תוצאה של חוסר הבנה אלא של מבנה אישיותי שונה, כמו בית הלל ובית שמאי.

ועוד נקודה היא, שהמחשבה היא רק חלק משלל הופעות המציאות, ואין בכוחה להכיל את עצמיות המציאות הכוללת את שלל המציאות לכל גווניה. למשל: אין למחשבה מגע עם המושג צבע. אדם חכם ככל שיהיה אך עיוור לעולם לא יוכל להיפגש ולהכיר צבעים. המשותף לשלושת הדברים היא הגדרת המחשבה כהשגה פועלת יזומה של האדם, וממילא היא לפי יכולת האדם להשיג, והאדם הוא עצמו מנוע ואינו מכיר את עצמיותו וממילא כלי השגתו אינם יכולים מכוחו ומיזמתו להפגיש אותו עם הנעלם ממנו.

הנאמר לעיל כבר מוביל אותנו לכך שעל האדם לקבל את ההכרה בעצמיותו וטבעו, ולא להכיר דרך הכרותיו החלקיות.

חכמת הקודש - חוש האמונה

יש באדם יכולת השגה נוספת השונה במהות משאר ההשגות, והמאפיין שלה היא שהשגה זו באה בקבלה ולא בעשייה של המידע [דהיינו השוואה של המידע לעומת מידע הקיים בו]. הוא אומר: האדם הוא בעל טבע, עצמיות אותו טבע עצמי אינו כופה את האדם בשונה משאר הבריות אך עדיין יש לאדם חיבור ושייכות לאותו טבע עצמי באופן

ראשוני. הראשוניות הזאת מתבטאת ברצון להיטיב וכן במיאוס הרע ופליטתו. במילים אחרות: היושר של האדם הוא טבעו העצמי והוא מצוי בו באופן ראשוני.

אם כן, לאדם יש חוש קליטה של העצמיות שלו, אך הוא אינו מפותח, והאדם יכול לפתח חוש זה ע"י תרגול שלו, כשם שהוא מסוגל לפתח את יכולת המחשבה שלו כדי להשיג באופן חד וטוב יותר, כן יכול הוא לחזק את חוש קליטת העצמיות שלו, דהיינו קליטה וקבלה של רצון ד' שבו, להוסיף בעצמו חיים, לחולל בעצמו מדרגה חדשה של חיים חדשים עצמיים יותר, על ידי שיתרגל ויפתח את חייו.

הפיתוח הופך את האדם לאדם חדש, שהרי את עצמיותו הוא מגביר, את יסוד חייו. הוא מתאחד עם העצמיות הנוטעה בו ונעשה בריה חדשה ובכך מתודע לטבעו כשלעצמו.

וכפי שהוזכר לעיל, העצמיות של האדם אינה דבר פרטי אלא גילוי של הטוב לכל של החיות המקיימת והמברכת את הכל. לכן כאשר האדם יותר חיי את עצמיותו, הוא מרבה בכל העולם חיות ושפע ומברך את כל העולם כולו.

התורה - פיתוח חכמת הקודש

פיתוח החוש לקליטת החיים העצמיים נעשה ע"י תרגול. תרגול משמעותו שימוש בכוח מספר רב של פעמים, בדומה ללמידה המפתחת את הכל ומשקולות המפתחות את השרירים, כן התורה היא העצמיות של ישראל - דהיינו הטוב המוחלט הכולל המתגלה דרכנו. ע"י עשיית המצוות ולימוד התורה האדם מתחבר לפנימיותו וטבעו ומפתח את היכולת לקלוט את הטוב המוחלט הכולל שבו התורה היא גילוי של העצמיות שלנו, של הטוב המוחלט הכולל שבנו שהעסק בה מפתח בקרבנו את העצמיות שלנו, וזה עיקר מטרת התורה - לחולל אתנו להיות טובים יותר לפעול בנו ולעשות אותנו טובים יותר.

כשם שברור לנו שהמפגש עם התורה דרך החוש, דהיינו בראיית אותיות ספר הקודש, אינה ההשגה של התורה בעצמה אלא ביטוי של התורה המאפשר להשיג אותה, שהרי ללא ראייה אין מפגש כלל עם התורה - כך גם המחשבה אינה עצם השגת התורה, אלא דרך מפגש עם התורה כמו החוש.

השגת התורה האמיתית הוא להיות אנשי תורה, אנשי קודש, דהיינו להשתנות ולהביע יותר את העצמיות שלנו, את הטבע שלנו, את התנועה הנשמטית שלנו, את היושר שבנו, ומתוך כך לברך את העולם כולו.